

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SO'Z BIRIKMALARINING
NUTQIY VA USLUBIY FUNKSIYALARI (BADIY ADABIYOT
MATERIALLARI ASOSIDA)**

Nazarov Sardor Shamurodovich

Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti

Xorijiy tillar kafedrası mustaqil izlanuvchisi

E-mail: sardornazarov77777@gmail.com

Annotatsiya: *ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi so'z birikmalarining badiiy adabiyot materiallari asosida nutqiy va uslubiy funksiyalari o'rganiladi. Tadqiqot idiomatik va barqaror iboralarining semantik xususiyatlari, pragmatik qo'llanilishi, ifodalilik vositalari va kontekstga bog'liq uslubiy rang-barangligini tahlil qiladi. Maqolada emotiv, baholovchi, tasviriy, hikoyaviy va dialogik funksiyalar kabi kategoriyalar solishtiriladi, shuningdek tarjimada yuzaga keladigan muammolar va uslublik effektni saqlash strategiyalari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, so'z birikmalari personajni gavidalantirish, kayfiyat yaratish, madaniy indeksatsiya va intertekstual rezonansda muhim rol o'ynaydi; samarali pedagogik va tarjimonlik yondashuvlari pragmatika va badiiy kontekstga e'tibor berishni talab qiladi.*

Kalit so'zlar: *so'z birikmalari; idiomalar; uslubiy funksiyalar; nutqiy funksiyalar; badiiy matnlar.*

Til inson ifodasining ko'p qirrali va dinamik vositasi sifatida bizning muloqotimiz, adabiyotimiz va jamiyatdagi o'zaro munosabatlarimizni shakllantiradigan keng ko'lamlı uslublarni boshqaradi. Ushbu xilma-xil uslublar

orasida rasmiy va norasmiy til o'rtasidagi dioxotomiya til boyligining asosiy jihati sifatida turadi. Ushbu dissertatsiya ingliz tilidagi murakkab rasmiy va informatsion uslublarni ajratib ko'rsatish va solishtirishga qaratilgan keng qamrovli tadqiqni boshlaydi [1]. Ingliz va O'zbek tillari grammatik jihatdan bir biridan uzoq tillar hisoblansada, biroq ularning unli va undosh harflari orasida bir muncha o'xshashlik bor. Tilning murakkab gobelenida uslub kuchli ip bo'lib xizmat qiladi, aloqa va adabiyot matolarini bir-biriga bog'laydi. Rasmiy va norasmiy uslublarda orasidagi farq faqat lingvistik emas, bu biz o'zimizni ifodalaydigan madaniy, ijtimoiy va tarixiy kontekstlarning aksidir. Rasmiy til o'zining tuzilgan sintaksisi, aniq so'z boyligi va baland ohangi bilan ajralib turadi, akademik nutqda professional muhitda va klassik adabiyotda o'z o'rnini topadi. Bundan farqli o'laroq, norasmiy til o'zining so'zlashuv so'zlari, bo'shashgan sintaksisi va suhbat ohangi bilan bizning kundalik o'zaro ta'sirlarimizga zamonaviy adabiyotlar va raqamli aloqa platformalariga kiradi. Ushbu uslublarni tushunishning ahamiyati lingvistik tahlildan tashqarida. Bu ta'lim doiralarida, professional aloqalarda va madaniy o'ziga xosliklarimizni belgilaydigan rivoyatlarda aks sado beradi. Rasmiy va norasmiy tilini tanlash o'zboshimchalik bilan emas, bu xabarlarining qanday qabul qilinishi, qabul qilinishi va talqin qilinishiga ta'sir ko'rsatadigan qasddan qilingan harakatdir. Binobarin, funktsional uslublarda bo'yicha tadqiqotlarga bo'lgan ehtiyoj milliy va xalqaro miqyosda ortib bormoqda. Shu sababli, sohada qo'llaniladigan funktsional uslublarni birlashtirish va standartlashtirish yo'nalishlari aniqlanishi kerak. Bu omillarning barchasi mavzuni dolzarb qiladi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi so'z birikmalari badiiy adabiyotlarda nutqiy va uslubiy funksiyalarni boyituvchi vosita sifatida keng qo'llaniladi. Ushbu maqola

madaniy-kontekstual jihatlar, semantik o'ziga xosliklar va tarjima muammolari nuqtai nazaridan so'z birikmalarining funksiyalarini solishtiradi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o'zbek badiiy matnlaridan olingan idiomatik va barqaror iboralar namunalariga tayangan holda ularning personajni gavdalantirish, kayfiyat yaratish, maqom belgilash va intertekstualiga xizmat qilish kabi funksiyalari tahlil qilinadi.

So'z birikmalarining asosiy xususiyati ularning birlik sifatida yangi yoki kengaytirilgan ma'no ifodalashi, shu bilan birga kontekstga bog'liq pragmatik effekt berishidir. Ingliz tilidagi idiomalar ko'pincha metaforik yoki metonimik manbaga tayanadi, o'zbek tilida esa milliy-an'anaviy tasvirlar va xalq tabiatidan kelib chiqqan frazeologik birliklar kengroq uchraydi. Har ikkala tilda ham iboralarining semantik yuki ularning nutqiy funksiyasini belgilaydi: ohang, baho, hissiy kayfiyat va muloqotdagi qiyofani shakllantiradi [2].

Badiiy matnlarda so'z birikmalari uslubiy rang-baranglik yaratadi — obrazlilik, ekspressivlik va stilistik aniqlikni oshiradi. Masalan, inglizcha “to break the ice” kabi ibora suhbatni boshlash, relax muhit yaratish vazifasini bajaradi; o'zbekcha “yuragini qulog'iga tiqmoq” kabi ibora esa dramatik va kinoyali ohang keltiradi. Mualliflar ushbu vositalardan personaj xususiyatini ko'rsatish, vaqt va joy tuyg'usini mustahkamlash, hamda satirik yoki lirik ohang berishda foydalanadi. Dialoglarda idiomatik birliklar personajlarning ijtimoiy maqomini, ta'lim darajasini, milliy yoki mintaqaviy kelib chiqishini ko'rsatadi. Ingliz adabiyotida mintaqaviy lingo yoki shevani ifodalovchi frazalar orqali personajlar farqlanadi; o'zbek adabiyotida esa xalq og'zaki ijodining elementlari — maqollar,

atalishlar va xalq iboralari — suhbatlarda ko‘p uchraydi. Bu jihat matnga realizm, ishonchlilik va madaniy rang-baranglik qo‘shadi [3].

So‘z birikmalari hikoya qiluvchi matnlarda nafaqat bezak, balki narrativ konstruktsiyalarni ilgari suruvchi element sifatida ham ishlatiladi. Qahramonlar qarorini, voqea rivojini yoki voqea xulosasini qisqacha ifodalashda ularning roli katta. Ingliz va o‘zbek matnlarida bunday birliklar matn ritmini, fokalizatsiyani va o‘quvchining e‘tiborini boshqarish imkonini beradi, ba‘zi iboralar esa voqeani mazmunan yig‘ishtirib beruvchi mavhum funktsiyani ham bajaradi [4].

So‘z birikmalarini tarjima qilish murakkabligi ularning madaniy spesifikligida yotadi. Ba‘zi idiomalar to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalentga ega bo‘lmaydi, shuning uchun tarjimon kontekstga asoslanib funksional yoki deskriptiv ekvivalent tanlashi kerak. Masalan, inglizcha “to kill two birds with one stone” ni o‘zbekchalashtirishda so‘zma-so‘z tarjima notekis bo‘lishi mumkin — funksional ekvivalent sifatida “bitta harakat bilan ikki maqsadga erishmoq” kabi ifoda ishlatiladi. Bunday yondashuv matndagi uslubiy effektni saqlab qolishga yordam beradi. Til o‘qitish va adabiyotshunoslikda so‘z birikmalari alohida o‘qitish obyekti bo‘lishi lozim [5]. Badiiy matnlar asosida amalga oshiriladigan mashg‘ulotlar talabalarga frazeologik birliklarning uslubiy vazifalarini anglashga yordam beradi: kontekstni tahlil qilish, maqol va iboralar bilan ishlash, tarjima strategiyalarini o‘rganish. Shuningdek, matn tahlili usullari — korpus tahlili, pragmatik analiz va stilistik dekonstruktsiya — tadqiqotda samarali natija beradi.

Xulosa

Ingliz va o'zbek tillaridagi so'z birikmalari badiiy adabiyotlarda nutqiy va uslubiy funksiyalarining markaziy komponenti hisoblanadi. Ular semantik, pragmatik va madaniy qatlamlarda personajni gavdalantirish, matn ritmi va ohangini belgilash hamda o'quvchiga ma'lumotni sichqoncha bilan emas, balki boy ifodali vositalar orqali yetkazishda muhim rol o'ynaydi. Tarjima va pedagogik amaliyotlarda ushbu birliklarning funksiyalariga e'tibor qaratish badiiy matnni to'liq tushunish va qayta ishlab berishda samaradorlikni oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jamolxonov, H. (2005). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: Talqin, 272.
2. Usmonova, Z. H. (2016). Ingliz va o'zbek tillarda so'z birikmalarining grammatik xususiyati va sintaktik (binar) tahlili. International scientific journal, (4 (2)), 58-60.
3. Сохибова, Д. (2024). Сравнительное исследование слов, образованных с помощью суффиксов в английском и узбекском языках. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(4/S), 289-293.
4. Ikromov, D., & Khodiyeva, N. (2025). SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN THE TRANSLATION OF PERSIAN WORDS, PHRASES, AND WORD COMBINATIONS INTO UZBEK BASED ON SADIQ HIDAYAT'S STORY "GIRDOB. Builders Of The Future, 5(03), 90-94.

5. Saidova, M. Z. Q., & Mirzoyeva, L. R. (2025). O 'zbek va ingliz tillarining so 'z tartibi bo 'yicha qiyosiy tahlili. Academic research in educational sciences, 6(NUU Conference Students 1), 423-426.